ભગવાન આચાર્યદેવ

શ્રી શિવાર્ય અપરનામ શિવકોટિ

મુનિધર્મના આચાર પ્રરૂપક, સમાધિમરણનું વિસ્તારથી, વર્ણન કરનાર, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપરૂપ ચાર આરાધનાનું ઉત્તમ વર્ણન કરનાર, દિગંબર વાઙ્ગમયનો એક વિશિષ્ટ ગ્રંથ 'ભગવતી આરાધના.' છે.

આ ગ્રંથની રચના કરનારા આચાર્ય શિવાર્ય છે, જેમનાં આગમમાં શિવનન્દિ, શિવગુપ્ત, શિવકોટિ વગેરે અનેક અપરનામ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમની રચના, જીવનકાળ વગેરેના આધારે ઈતિહાસવિદોનું માનવું છે કે જેમણે સ્વામી સમન્તભદ્ર દ્વારા સ્વયંભૂસ્તોત્રનો પાઠ કરતી વખતે શિવલિંગ ફાટતાં ચંદ્રપ્રભ ભગવાનનું જિનબિંબ પ્રગટ થવાના ચમત્કારથી પ્રભાવિત થઈને મુનિદીક્ષા અંગીકાર કરી હતી તે આચાર્ય 'શિવકોટિ'થી આ એક અલગ આચાર્ય છે. આ બાબતે બધા ઈતિહાસકારો એકમત નથી. અલંકારો વગેરેના પ્રયોગથી રહિત તેમના ગ્રંથમાં આગમ-સિદ્ધાન્તમાં પારગામીપણું, નીતિ, સદાચાર, કાવ્યશૈલીનું ઉત્તમ જ્ઞાન વગેરેથી તેમનું પાંડિત્ય તથા સાહિત્ય દૃષ્ટિ વગેરે પ્રતિભાઓ ઝળકે છે. સહિષ્ણુતા, વિનયવંતપણું, પૂર્વાચાર્યો પ્રત્યે ભક્તિભાવ, ગુરુઓ દ્વારા રચિત સૂત્ર તથા અર્થની સમ્યક્ આત્માનુભૂતિ સાથેની જાણકારી વગેરે તેમના ગુણો, તેઓ દ્વારા રચિત ભગવતી આરાધનામાં ઝળકે છે.

તેઓ પાણિતલભોજી[૧] સંઘના આચાર્ય હતા. દિગંબર સંપ્રદાયની પટ્ટાવલિઓ, અભિલેખો, ગ્રંથોની પ્રશસ્તિઓ તથા શ્રુતાવતાર વગેરેની પરંપરાઓમાં તેમનું નામ ઉપલબ્ધ થતું નથી. તો પણ તેમના દ્વારા રચિત 'ભગવતી આરાધના' ગ્રંથ જ તેમની ખ્યાતિ માટે પુરતો છે.

તેમણે પોતાના 'ભગવતી આરાધના' ગ્રંથમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર તથા તપ– એ ચાર આરાધનાઓનું વર્ણન કર્યું છે. તે ગ્રંથમાં ૨૧૬૬ ગાથાઓ છે. તેઓશ્રીએ આરાધ્ય-આરાધક, આરાધના તથા તેના ફળનું વર્ણન કરતાં બતાવ્યું છે કે, રત્નત્રય

---

૧. તેમના સમયે શ્વેતામ્બર મત એટલો જુદો નહોતો પડ્યો કે તે તદ્દન જુદી ધારા હોય. તેથી તેમને શ્વેતામ્બરથી ભિન્ન દેખાડવા માટે 'પાણિતલભોજી' તરીકે ઓળખવામાં આવતા હતા.

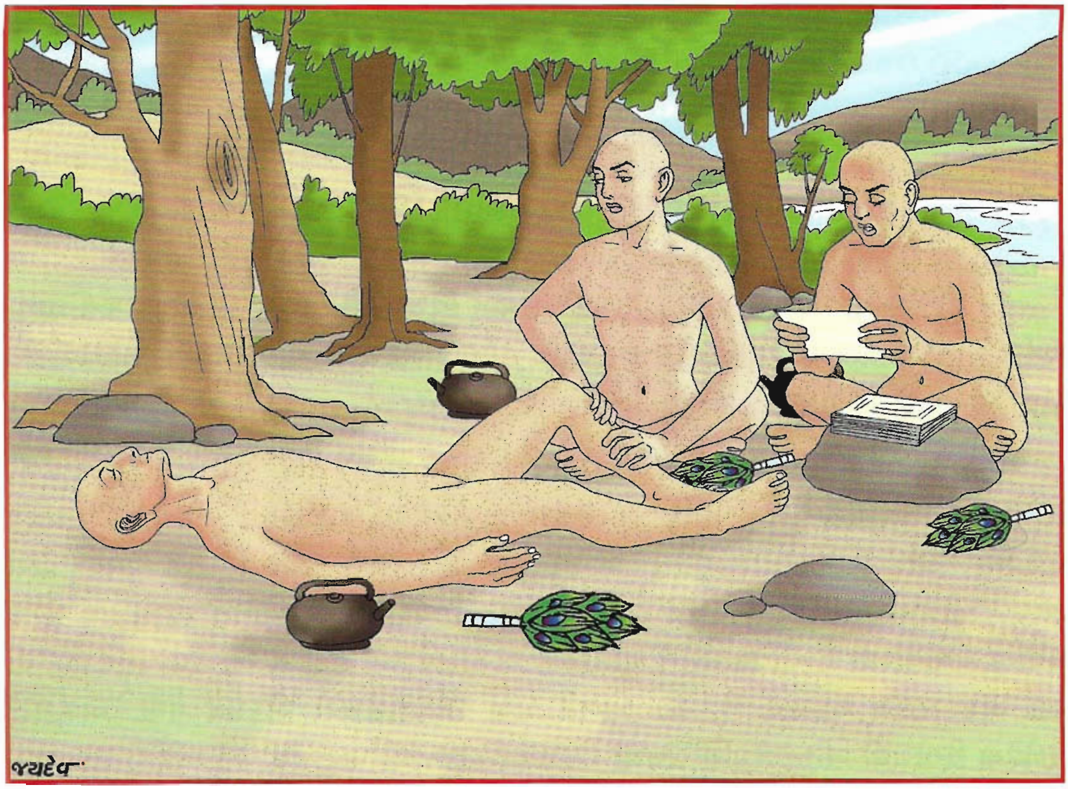

'ભગવતી આરાધના'માં દર્શાવેલી મુનિરાજના સમાધિમરણના સમયે
અન્ય મુનિરાજ દ્વારા વૈયાવૃત્ત્ય

આરાધ્ય છે, તથા નિર્મળ પરિણામવાળા ભવ્યજીવો આરાધક છે, જે ઉપાયોથી રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ થાય તે ઉપાય આરાધના છે તથા તેના ફળસ્વરૂપે સ્વર્ગ-મોક્ષની પ્રાપ્તિ તે આરાધનાનું ફળ છે.

આ ગ્રંથમાં ૧૭ પ્રકારના મરણનું સ્વરૂપ બતાવી તેમાં પંડિતમરણ, પંડિત પંડિતમરણ તથા બાળ પંડિતમરણને શ્રેષ્ઠ દર્શાવાયાં છે. તેઓશ્રીએ સલ્લેખના-સમાધિમરણનું તો ઘણા જ વિસ્તારથી સુંદર ભાવવાહી વર્ણન કર્યું છે. જે પોતાનામાં જ એક અલગ વિશેષતા ધરાવે છે.

તેમની રચનાની ભાષા વગેરે પરથી કેટલાક ઈતિહાસકારો એવો મત ધરાવે છે કે તેઓ તત્ત્વાર્થસૂત્ર વગેરે ગ્રંથોની રચનાઓ પહેલાંના આચાર્ય હશે, તેમનો જીવનકાળ ઈ.સ.ની પ્રથમ શતાબ્દીનો પૂર્વપાદ છે.

'ભગવતી આરાધના'ના રચયિતા આચાર્યદેવ શિવકોટિને કોટિ કોટિ વંદન.